

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті досліджуються організаційно-економічні аспекти активізації інноваційних процесів у переробних підприємствах. В результаті дослідження здійснена класифікація факторів, що перешкоджають стійкому розвитку підприємств переробної промисловості за ключовими напрямками.

Ключові слова: ефективність виробництва, інновації, інституціональні імперативи, переробні підприємства, інноваційна діяльність, інноваційна політика.

му розвитку підприємств перерабатывающей промышленности по ключевым направлениям.

Ключевые слова: эффективность производства, инновации, институциональные императивы, перерабатывающие предприятия, инновационная деятельность, инновационная политика.

The article deals with the organizational and economic aspects of the activation of innovative processes in processing enterprises. As a result of the study, the classification of factors hindering the sustainable development of enterprises in the processing industry in key areas.

Key words: efficiency of production, innovations, institutional imperatives, processing enterprises, innovation activity, innovation policy.

УДК 330.331.1

Зеленяк В.В.

аспірант

Одеська національна академія харчових технологій

В статье исследуются организационно-экономические аспекты активизации инновационных процессов в перерабатывающих предприятиях. В результате исследования осуществлена классификация факторов, препятствующих устойчиво-

Постановка проблеми. Активізація інноваційного процесу на сучасному етапі відображає назрілу необхідність якісного перетворення продуктивних сил, що вимагає потрібних для цього економічних умов. Активізація інноваційної діяльності не кон'юнктурне явище, а об'єктивна закономірність світового розвитку, викликана розгортанням інноваційного процесу. В умовах ринку активізація інноваційної діяльності здобуває особливого соціально-економічного характеру, отримує властиві їй цілі, відображає відповідність сутності виробничих відносин об'єктивним вимогам сучасного розвитку продуктивних сил. Це обумовлює органічне поєднання досягнень науки з перевагами ринкової системи господарства.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок у розуміння закономірностей формування конкурентоспроможної економіки зроблено зарубіжними вченими, які підкреслили важливу роль інновацій у розвитку макроекономічної системи, підприємницької діяльності і довели необхідність раціонального управління інноваційною діяльністю. До їх числа відносяться: Д. Гохберг, П. Друкер, П. Завлін, С. Іллянкова, А. Казанцев, Л. Мінделі, В. Мединський, Г. Менш, О. Пригожин, Б. Санто, Б. Твіс, Р. Фатхудінов, Й. Шумпетер, С. Ягутин. Серед українських вчених-економістів дослідження у сфері інноваційної діяльності проводили В. Александрова, О. Амоша, Ю. Бажал, О. Василенко, О. Волков, А. Гальчинський, В. Геєць, М. Герасимчук, М. Денисенко, С. Захарін, С. Ілляшенко, М. Йохна, Н. Краснокутська, П. Микитюк, М. Пашута, В. Россоха, В. Семиноженко, А. Чухно та інші. За високої позитивної оцінки наукових досліджень з вказаної проблематики окремі аспекти ефективності управління інноваційною діяльністю переробних підприємств в харчовій галузі залишаються дискусійними і потребують комплексного наукового вивчення, осмислення й переосмислення.

Формулювання завдання дослідження.

Метою цієї статті є дослідження організаційно-економічних аспектів активізації інноваційних процесів на переробних підприємствах харчової галузі.

Виклад основного матеріалу. Прискорення темпів технічного відновлення виробництва повинне в остаточному підсумку приводити до зростання маси ефекту розраховуючи на одиницю часу. Для підвищення технічного рівня виробництва потрібні не максимальні, а оптимальні темпи, тому що економічні фактори повинні бути орієнтовані на значне підвищення технічної новизни з одночасною її відповідністю максимуму економічної й соціальної ефективності, потребам економіки й інтересам суспільства, своєчасній окупності науково-технічних заходів. Поєднання технологічної й економічної сторін інноваційної діяльності робить обов'язковим планування не тільки технічного, але й техніко-економічного рівня виробництва, включаючи, крім технічних, також і показники економічної ефективності з урахуванням соціальних факторів.

Особливого значення набуло подолання інерційних тенденцій, що виражаються в недостатній орієнтації економічних важелів на розвиток ефективної технічної новизни у виробництві, у прагненні до збереження застарілої техніки, в ігноруванні провідної ролі економічної й соціальної ефективності науково-технічних досягнень. Не можна не враховувати досить широкого поширення елементів техніцизму в самому підході до інновацій, у практиці планування, проектування, відбору нової техніки для постановки на виробництво. Це часто виражається в недооцінці економічних і соціальних показників, у безадресному й неконкретному вживанні терміну економічної ефективності в ряді методичних розробок. Технічне відновлення виробництва нерідко розглядається в практиці як самоціль, а результатам використання створеного виробничо-технічного потенціалу не приділяється необхідної уваги.

Таке роз'єднання нововведень й економіки неспроможне – воно «обходить» економічну ефективність нової техніки як невід'ємний елемент інноваційної діяльності. Технічне відновлення виробництва не кінцевий результат інноваційної діяльності, а засіб для досягнення його систематично зростаючого соціально-економічного результату. Іншими словами, кінцевий результат інноваційної діяльності може бути отриманий лише на базі технічної новизни, але при обов'язковій умові, що вона формується й використовується з орієнтацією на даний результат, виходить із економічних і соціальних умов і потреб.

Інноваційний процес є основою інтенсифікації економіки лише остільки, оскільки відновлення виробництва призводить до росту економічних і соціальних результатів на одиницю сукупних витрат. Суть тут не просто в процесній або продуктивній новизні, а в тому, щоб результати інноваційної діяльності випереджали витрати на їх одержання.

Насамперед варто повністю перебороти поки ще досить розповсюджений штучний поділ практики господарського управління на дві значною мірою роз'єднані й зовсім «нерівноправні» сторони. Перша з них (пріоритетна) – управління (планування, забезпечення ресурсами, стимулювання, організація) так званою «основною» господарською діяльністю, орієнтоване на кількісні показники поточного (річного) росту обсягів продукції безвідносно до здійснення при цьому інноваційної діяльності або до випуску застарілої продукції й застосування застарілої техніки. До такого недостатньо ув'язаного з інноваційним процесом критерію головним чином зводиться основна оцінка й стимулювання господарської діяльності підприємств, об'єднань, їх керівників, виконання стратегічних планів і договорів тут є, безумовно, обов'язковим. Друга ж сторона в управлінні господарством, що відноситься до сфери інноваційної діяльності, суцільно й поруч виявляється як би додатковою, неосновний, котра може чекати виконання.

Основний зміст повороту управління виробництвом до активізації інноваційної діяльності полягає у швидкому зростанні масштабів не просто нових технологій, техніки, а таких, які істотно збільшують ріст економічної й соціальної ефективності виробництва. Це означає неухильне підвищення вимог до якості технологічних процесів, нової техніки в програмах, стимулюванні, експертизах, стандартах і т.д. Провідним початком активізації інноваційної діяльності є випереджальний розвиток принципово нових процесів, технологій, техніки.

Значного підвищення вимагає якісний рівень процесних і продуктових інновацій, що відбираються для постановки на виробництво. У найближчі роки варто перейти до принципу – як правило, процесні й продуктові інновації повинні

перевершувати по своїх якісних параметрах аналогічні існуючі кращі зразки (вітчизняні або світові). Це відповідає самій природі й призначенню процесних і продуктових інновацій, вимогам методик по визначенню їх економічної ефективності. Зрозуміло, для цього знадобляться більші зусилля, з огляду на, що в цей час переважна частина розроблених процесних і продуктових інновацій поки ще по своїх параметрах поступається кращим аналогічним закордонним зразкам.

Істотну роль тут можуть зіграти вищевикладені заходи в сфері науки, а також стимулювання освоєння ефективних процесних і продуктових інновацій. Велике значення також може мати введення при підвищеній ролі споживачів незалежної експертизи технічних і продуктових розробок з орієнтацією на перевагу проєктованих над кращими існуючими зразками. Цю лінію варто було б проводити вже з початку проєктування – з технічного завдання. Ще до переходу до пропонованого принципу відбору інновацій до впровадження у виробництво.

Зараз із переходом до нового – шостого – етапу трансформації технологічного укладу набуває актуальності постійний випереджальний розвиток останніх моделей принципів процесних і продуктових інновацій, що революціонізують виробництво. Такою повинна бути провідна лінія інноваційної політики в сучасних умовах. Для прискорення масового й ефективного використання інновацій у виробництві насамперед потрібно забезпечити в практиці управління й планування цієї сфери комплексну організацію й спеціалізацію виробництва, значне підвищення інтенсивності використання інноваційних розробок. Наприклад, у сфері гнучких автоматизованих харчових виробництв реалізація закладених у них потенційних можливостей досягнення високої економічної й соціальної ефективності може бути здійснена у великих масштабах при умовах: організації випуску цієї техніки головним чином спеціалізованими об'єднаннями, що володіють розвинутою виробничо-технічною базою; детального урахування конкретних потреб споживачів; диференційованого підходу до особливостей експлуатації даної новітньої техніки; комплексної ретельної підготовки виробництва і споживачів до такої експлуатації, щоб дану техніку органічно, з достатньою віддачею можна було включити у виробничий апарат; виконання виготовлювачами функцій налагодження й пуску переробного устаткування.

Удосконалювання виробництва новітньої техніки повинне призводити можливо швидше до її значного здешевлення й великій реальній економії ресурсів (як у виготовлювачів, так і споживачів), до прискорення окупності інвестицій. Відомо чимало позитивних фактів, коли робототехніка приносить високий ефект, але в цілому проблема ефектив-

ного її використання ще далеко не вирішена, на нашу думку, у силу недостатності здійснення наведених вище умов.

Для виконання швидко зростаючих вимог до активізації інноваційної діяльності і якості процесних і продуктових інновацій потрібно істотно підвищити рівень роботи інженерів і менеджерів, розширити їх профіль, змінити функції у виробництві. Мова йде про масове перетворення їх в активних і висококваліфікованих організаторів найбільш результативної реалізації (а в багатьох випадках учасників створення) кращих сучасних науково-технічних досягнень.

Важливим інструментом реалізації інноваційних проектів, забезпечення підвищених вимог до якісного рівня в розвитку інноваційної діяльності, повинне стати відповідне використання механізму ціноутворення. Самій природі інноваційної діяльності суперечать факти, коли основою цін на інноваційні продукти (як це часто буває) стають завищені індивідуальні витрати підприємств на виробництво інноваційних продуктів із заниженим ефектом. Основний принцип ціноутворення на інноваційні продукти – зниження сукупних витрат на одиницю одержуваного від них корисного результату (продуктивність машин, що виражається в обсязі і якості продукції з урахуванням впливу виробництва й застосування техніки на умови праці й охорону природного середовища, надійність, довговічність техніки й інші параметри). Метою введення нових машин і технологій є, у самій загальній формі, зменшення вартості, а отже, і ціни товару, здешевлення його, тобто скорочення витрат ресурсів, необхідних для виробництва одиниці товару.

За умови відбору й постановки на виробництво високоефективних інноваційних розробок цей курс у ціноутворенні (що, у свою чергу, спонукує відбрати саме такі інновації) є не тільки необхідним, але й цілком досяжним. При цьому ринкові ціни на інноваційні розробки й продукти виконують роль нормативу, що економічно орієнтує підприємства й об'єднання на використання внутрішніх резервів для скорочення витрат й одержання прибутку в межах ціни. Виготовлювач буде прагнути швидше закінчити процес освоєння процесних і продуктових інновацій і скоріше перейти до їх поширення, щоб за рахунок фактору часу й швидкого збільшення серійності виробництва заощаджувати витрати й одержувати більші прибутки.

Якщо підхід до ринкової ціни як до фактору зниження витрат і росту ефективності буде застосований і до ціни на продукцію споживачів, то це підсилить у них зацікавленість у придбанні менш дорогої ефективної техніки, що здешевлює їх продукцію. У тому ж напрямку в споживачів інноваційних розробок стануть діяти: розвиток процесу, самофінансування за рахунок підвищення при-

бутку, розширення прав і посилення відповідальності підприємств й об'єднань за використання ресурсів територій, більш жорстка обмеженість виділення інвестицій, введення матеріального заохочення (за рахунок додаткового ефекту).

Таким чином, зниження цін на інноваційні продукти розраховуючи на одиницю суспільно корисного результату призведе до все більшого стимулювання застосування ефективних інновацій. Зрозуміло, це зниження цін повинне залишати добре працюючим об'єднанням і підприємствам-виготовлювачам достатній прибуток у поєднанні з іншими економічними важелями, використовуваними в період освоєння процесних і продуктових інновацій, при необхідній економії витрат. Завищення цін на інноваційні розробки й продукти гальмує інноваційний процес, суперечить його сутності. Воно може штучно створювати високу рентабельність, більшу «вигідність» процесних і продуктових інновацій, але виробництво й застосування нововведень, власне кажучи, втрачають свою корінну рису – соціально-економічну ефективність, що не може формуватися на основі завищення цін. Прибуток у цьому випадку не самоціль, її призначення – виражати й стимулювати ефективність, реальну економію витрат.

Підвищення вимог до темпів й ефективності інноваційної діяльності повинне поєднуватися з посиленням її матеріального стимулювання, але саме за задоволення неухильно зростаючих вимог покупців. Одне з найважливіших умов активізації інноваційної діяльності – економічно обґрунтоване управління процесом освоєння інновацій. Вони не відразу починають приносити закладений у них ефект. Це найчастіше тимчасово приводить до додаткових труднощів, втрат, погіршення господарських показників. Зараз значною мірою урахування даної закономірності в інноваційних проектах або недостатнє, або суми, виділені для покриття втрат, викликаних освоєнням інновацій, використовуються для заохочення випуску неефективних технічних засобів і виробів.

Ефективна активізація інноваційного процесу визначається першістю національних економічних інтересів. Тим часом економічні важелі й стимули нині побудовані так, що в період освоєння процесних і продуктових інновацій найчастіше інтереси підприємств, об'єднань, галузей значною мірою протиставляються національним інтересам, штучно створюючи як економічну невідповідність техніки й продукції (особливо принципово нових), так і відносну вигідність техніки й продукції застаріваючої або навіть повністю застарілої. Шлях подолання цього сформованого в економічній практиці протиріччя вимагає орієнтації економічної вигідності підприємств, об'єднань, галузей на національно-господарські інтереси для того, щоб ефективні для економіки інноваційні розробки були

повністю вигідні також й їм. Суть у тому, щоб організаційно-економічний механізм спонукував у максимально можливому ступені переборювати негативний вплив освоєння інновацій на економічні показники й забезпечував створення переваг для підприємств й об'єднань, успішно, що ощадливо освоюють ефективні для національного господарства інноваційні розробки. Головні передумови для успішного освоєння процесних і продуктових інновацій – відбір їх за критерієм національно-господарської ефективності, а також висока якість відпрацьовування досвідного зразка.

Активізація інноваційної діяльності вимагає послідовного застосування комплексу заходів по значному скороченню витрат і зниженню строків освоєння інновацій (які зараз у ряді випадків охоплюють половину й більше всього періоду випуску інноваційних продуктів й технологій). До заходів для максимального ослаблення негативного впливу процесів освоєння на економічні показники відносяться: забезпечення своєчасної комплексної підготовки виробництва процесних і продуктових інновацій (включаючи кадри, організацію праці, підготовленість робочих місць); вста-

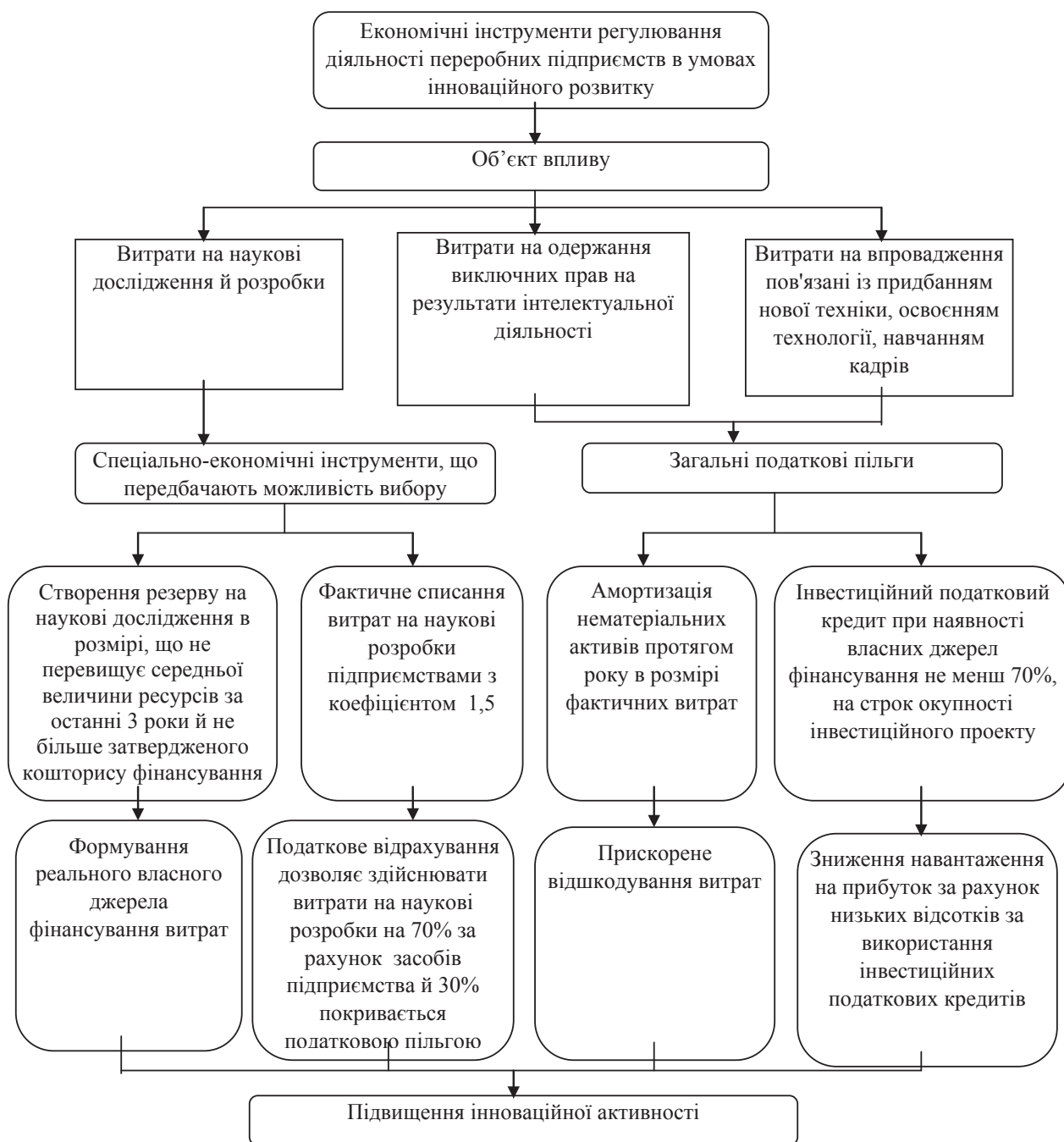

Рис. 1. Механізм впливу економічних інструментів на інноваційну активність переробних підприємств

новлення нових зв'язків із НДІ, КБ, замовниками й постачальниками; всебічний розвиток і використання уніфікації у виробництві; виділення резервних потужностей; першочергове матеріально-технічне постачання (у тому числі комплектуючими виробами й запасними частинами); достатнє фінансування; проведення виготовлювачами повного машинсервісу, налагодження й пуску, монтажу поставленого устаткування.

На рис. 1 представлений механізм розвитку інноваційної активності підприємства переробної галузі.

Потрібно розробити систему обґрунтованих диференційованих по технічних заходах прогресивних господарських нормативів витрат, по яких вести розробку бізнес-планів, встановлювати результати, якість і строки освоєння, що включають (по роках і більш коротких строках) масштаби й структуру випуску продукції, продуктивність, трудомісткість, фондоемність, матеріалоемність, собівартість, прибуток і рентабельність. При цьому доцільно заохочувати виконання й перевиконання цих прогресивних нормативів на інвестиційному етапі, а при їх невиконанні вчасно зупиняти дію інноваційних проектів і встановлювати матеріальні санкції. Дані нормативи повинні виходити як з високих вимог до використання внутрішніх резервів, раціонального господарювання в цей період, так і з урахування специфічних труднощів і втрат, пов'язаних з освоєнням процесних і продуктових інновацій, що звичайно зберігаються (у зменшених розмірах) навіть при ефективній роботі підприємства.

На основі цих нормативів варто оцінювати раціональність використання інвестиційних ресурсів у період освоєння й повністю покривати суспільно необхідне тимчасове підвищення витрат і втрати

у фондах стимулювання, пов'язаних з освоєнням процесних і продуктових інновацій, з розрахунком, що погіршення показників буде з лишком перекрито завдяки зростанню ефекту інновацій після їх освоєння. При всіх цих умовах компенсація додаткових витрат, а також втрат освоєння інновацій буде «заробленою» і не може бути використана для покриття збитку від неефективної роботи. Нині найчастіше фактично не обґрунтовується й не враховується специфіка етапу освоєння серійного випуску, його труднощі, втрати не компенсуються. Цей етап освоєння взагалі не включається в бізнес-планування інноваційних проектів. Тому обсяг серійного випуску на цей час часто встановлюється без урахування реальних можливостей. У підсумку виходить, що об'єднання й підприємства як би «караються» за те, що вони освоюють інновації. Усунення цих недоліків помітно підсилить стимули до активізації інноваційної діяльності.

Концептуальна схема механізму управління інноваційною сприйнятливістю соціально-економічних систем представлена на рис. 2.

Покриття витрат і втрат освоєння інноваційних проектів доцільно здійснювати на основі все більшого застосування принципу самофінансування шляхом достатнього виділення сум з фондів розвитку підприємства, з резервних коштів і усе меншою мірою у вигляді банківських позичок, і потім погашення цих сум за рахунок зрослих доходів, отриманих після освоєння інновацій. Це стимулює підприємства до зниження витрат і скорочення строків освоєння інновацій. При освоєнні принципів інновацій (оскільки вони звичайно більш складні, тривалі й вимагають більших додаткових витрат) варто також розвивати систему фінансування на дотаційних принципах (за рахунок державних фондів).

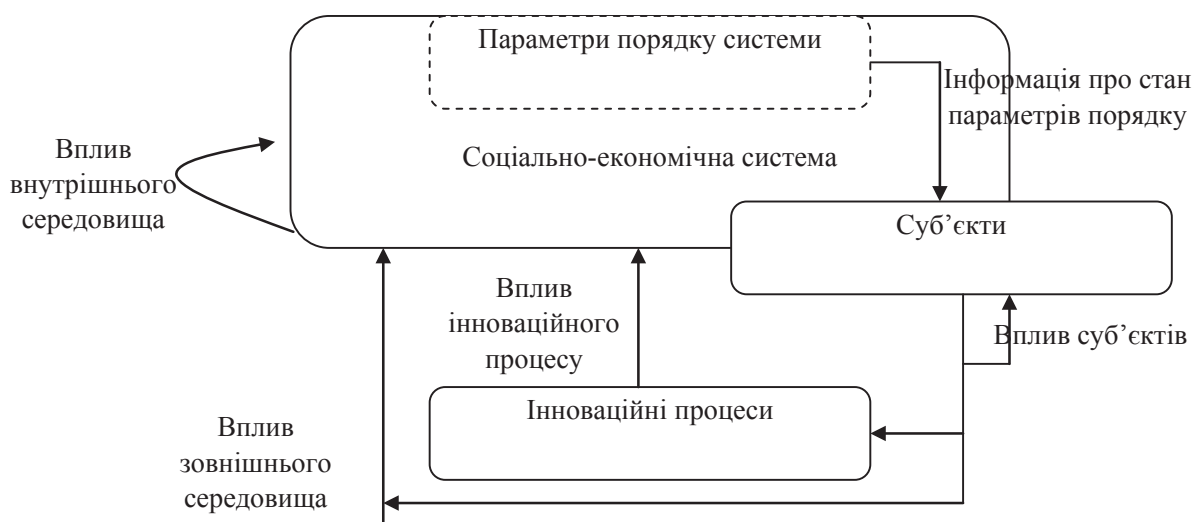

Рис. 2. Концептуальна схема механізму управління інноваційною сприйнятливістю соціально-економічних систем

Із встановленням порядку, при якому нові технічні заходи, як правило, повинні відповідати вимогам міжнародного рівня якості, значно зросте вигідність інновацій за рахунок надбавок на ціну, що забезпечить додатковий прибуток виготовлювачам інноваційних розробок. Оскільки труд працівників, зайнятих освоєнням процесних і продуктових інновацій, вимагає більш високого рівня інтенсивності й кваліфікації, його оплату відповідно до вимог закону розподілу по внеску варто відповідно збільшувати (у тому числі у вигляді надбавок до заробітної плати) за рахунок резервних коштів, а також додаткових премій залежно від одержуваного ефекту.

Така орієнтація інноваційної діяльності, оцінки роботи, стимулювання інновацій буде означати відповідні зміни співвідношення виділюваних ресурсів, рівнів рентабельності й т.д. На цій основі прискоряться темпи росту також і поточних кількісних об'ємних економічних показників внаслідок того, що незабаром позначаться високі результати зрослої маси освоєних вискоефективних інноваційних розробок. Це значить, що надалі тимчасове погіршення поточних економічних показників у процесі освоєння інновацій буде усе більше перекиватися за рахунок наступного росту ефективності інноваційної діяльності. Суть у тому, що організаційно-економічний механізм, відповідно до вимог економічних законів ринку, створює для об'єднань і підприємств із самого початку освоєння процесних і продуктових інновацій великі фінансові складності при здійсненні навіть ефективного інноваційного проекту й неминує приводить до значного збитку для них, якщо вони не використають компенсаційні заходи (резерви).

Висновки з проведеного дослідження.

У цілому принципово нових і багатообіцяючих ідей у техніці й технологіях не так багато, і за їх впровадження зараз охотніше беруться тоді, коли вони мають державне значення і їх розробка підкріплюється матеріальними й фінансовими ресурсами й моральним авторитетом. Техніку, уже відому, але недостатньо розповсюджену, впроваджувати значно легше, якщо можуть бути отримані явні вигоди для підприємства, у яких воно, особливо в сучасних умовах функціонування, може бути зацікавлене. Однак масштаби впровадження, наприклад,

нових технічних пристроїв можуть бути пов'язані не тільки з бажанням даного підприємства і його фінансових можливостей, але й з обсягами випуску цієї нової техніки машинобудуванням, хімічною й іншою галузями промисловості, що залежить уже від інтересів ринку й держави.

У всіх випадках впровадження інновацій дуже важлива організаційна й економічна підготовка. Необхідні й визначення очікуваної ефективності, і розробка, і створення умов виробництва, її що забезпечують. Чимале значення мають оцінки впровадження інновацій, зрозуміло, якщо вони позитивні й відповідають дійсності. З іншого боку, самої можливості постановки завдань впровадження інноваційних розробок сприяє систематична інформація про технічні нововведення й наукові досягнення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України. / Геєць В.М., Семиноженко В.П. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
2. Єрмолаєва В.В. Особливості та проблеми інноваційного розвитку в Україні // Держава та регіони.- 2010.- №6. – С. 275-280.
3. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: Навч. посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми: Університетська книга, 2005. – 324 с.
4. Лагодієнко В.В. Реалізація інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності у харчовій галузі / В.В. Лагодієнко // Бізнес-Навігатор: науково-виробничий журнал Міжнародного університету бізнесу і права. – Херсон, – 2013. – №2(31). – С. 178-183.
5. Организация инновационной деятельности в АПК / В.И. Нечаев, В.Ф. Бирман, И.С. Санду, Ю.И. Бершидский, А.В. Боговиз; под ред. В.И. Нечаева. – М.: Колос, 2012. – 296 с.
6. Покотилова В.І. Ефективні системи управління інноваційними процесами // Економіка АПК.- 2009.- №5. – С. 42-48.
7. Іртищева І.О. Інтелектуально-інноваційний розвиток інфраструктури як концепція економічної сталості агропродовольчої сфери / І.О. Іртищева, Т.В. Стройко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 1. – С. 71–78.
8. Іртищева І.О. Стратегічні перспективи конкурентоспроможності харчової промисловості України в умовах глобалізації / І.О. Іртищева, О.Є. Гросицька // Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2013. – 176 с.